

man læse den; men eftersom verden i dag befinder sig lige så langt fra en konfliktløs tilstand, som den gjorde det i Schmitts levetid, så mener jeg, at det er den modsatte pointe, der er den interessante: at liberalismen, under visse historiske forudsætninger, realt forøger striden. Denne pointe er eks. hovedbudskabet i en lang række af Schmitts 1920'ers-analyser af Weimarrepublikken. Analyserne fokuserer på de magtgevinster og -skævvridninger, som det parlamentariske demokrati muliggør. De peger endvidere på, at det 'folk', der er demokratets grundlag, i dets altid diffuse heterogenitet er formbart og manipulerbart for de, der har interesse i det og midler dertil.

I disse og beslægtede diagnostiske og kritiske analyser ligger også Schmitts potentielle betydning for demokratiovervejelser i dag. Ikke i hans forsøg på i Weimartiden at formulere en alternativ demokratimodel til parlamentarismen, hvilket – som Dyrberg, Hviid Pedersen og Harste udstiller det – mildt sagt er helt til rotterne.

Endvidere savner jeg en refleksion over forholdet mellem Schmitts forståelse af 'politik', 'ret' og 'politisk teologi'. Flere af bidragyderne efterlyser i Schmitts politikforståelse reguleringsidealer for en samfundsorden. Men forfatterskabets ideer og idealer om samfundsregulering ligger ikke i Schmitts politikforståelse, men i hans forståelse af 'ret' og i hans 'politiske teologi'. Hvor det politiske' udgør

det altid tilstedeværende stridsgrundlag, består rettens opgave i at hæmme eller relativere striden. Den 'politiske teologi' peger på betydningen af strukturelle relationer mellem en tids jura, politik og religion/ metafysik. Det ville have været spændende, om antologiens analyser af Schmitts politik-forståelse havde været suppleret med analyser af hans forståelse af forholdet mellem politik, ret og religion.

Disse forbehold skal dog på ingen måde afholde mig fra at anbefale antologien på det varmeste. Den er yderst velkommen; dels for de præcise analytiske afklaringer, der advarer imod en ureflekteret overtagelse af de Schmittske begreber; men især for de konkrete påmindelser om samtidige fænomener, der – synligt og usynligt, gennem umærkelige forskydninger såvel som gennem tydelig voldseskalering - truer med at underminere demokrati og retsstat indefra.

Christiane Mossin

Da friheden (næsten) døde som problem

Quentin Skinner: Hobbes and Republican Liberty. Cambridge University Press 2008, 245 sider., \$22.99

Der er ikke de store overraskelser gemt i titlen på Quentin Skinners seneste udgivelse om intellektuel historie. Tværtimod kunne man sige, for på trods af at Skinner – i det mindste i en dansk kontekst – ofte læses på grund af metodologiske pointer, så

har mange af disse metodiske innovationer faktisk ofte været 'nedfaldsfrugter' fra praktiske problemer og resultater af en særlig historisk problemstilling – nemlig Skinners omfattende interesse for de politiske omvæltninger, der var med til at forme det tidlige moderne England, specielt med udgangspunkt i figuren Thomas Hobbes.

Således er Skinners forehavende denne gang at beskrive, hvorledes et dominerende liberalt frihedsbegreb kunne vokse frem i det 17. århundredes England. Thomas Hobbes' forfatterskab skal her i sammenhæng med datidens ophedede politiske diskussioner uddybe nogle af de baner og problemer, vi stadig tænker i, når vi i dag taler om frihed. Modsat sit forrige værk *Visions of Politics III. Hobbes and Civil Science* (2002) understreger Quentin Skinner nu, at Hobbes' frihedsbegreb undergik radikale ændringer, efterhånden som dette begreb blev et centralt ideologisk våben i tidens debatter om parlament og kongemagt. Det foranlediger Skinner til en anderledes historie om en Hobbes, som dels distancerede sig fra og dels argumenterede ud fra en klassisk humanistisk opdragelse i fag som grammatik, moralfilosofi, retorik, poesi og oldtidens historie. Og herfra udlægges Hobbes' politiske forfatterskab som forskellige retoriske interventioner; den væsentligste ydelse i Hobbes' nye overvejelser over suveræniteten og stat var således at diskreditere det klassiske romerske

begreb om frihed og at nå frem til en for ham mindre 'forvirret og skadelig' forståelse af begrebet. Stridens æble blev kort fortalt, om politisk frihed forudsætter, at borgerne som borgere står over den politiske magt, eller om frihed alene må forstås negativt som et de facto fravær af ydre tvang.

Det retoriske eller pragmatiske niveau i Hobbes' statslære ligger gennem hele bogen Skinner voldsomt på sinde; under overskrifter som Hobbes' 'beskrivelse, omskrivning, definition og redefinition' af frihed får man en detaljeret historie om alt fra republikanske modstandere, der blev skudt aristokratiske ressentimenter i skoene, over mekaniscismens massebegreb og Hobbes' bestemmelse af frihed som fravær af ydre hindringer, til endelig Leviathan som en eksplicit reaktion på bl.a. republikanske kræfter i det engelske parlament. Skinners fortjeneste er først og fremmest en minutøs og spændende beskrivelse af, hvordan klassikkens spørgsmål om frihed og politisk uafhængighed – ofte som følge af en række 'hobbesianske' argumenter og tankegange – er forsvundet fra vores problemhorisont.

En indvending mod Skinners elegante og på sin vis originale fremstilling er dog, hvorvidt Hobbes' negative frihedsbegreb nu også helt overlapper, hvad der senere er blevet betragtet som genuin frihed. Idéen om en særlig 'mangel' på republikansk frihed eller neo-romerske tankebaner må for så vidt kræve en langt mere

omfattende undersøgelse, hvis de effektive konsekvenser af Hobbes' talehandlinger fra 1600-tallet for alvor skal kunne vurderes i dag. Skinners strategi er imidlertid en anden.

Snarere end at lægge vægt på entydige forbindelseslinier fra Hobbes til i dag, får vi en historie om logisk diskontinuitet imellem forskellige opfattelser af frihed. Når det i bogen vises, hvordan Hobbes omformer et forudgående normativt vokabular (som han selv mestrede i kraft af sin humanistiske skoling), ledes Skinner også til at sige såre meget om de problemhorisonter, vi har forladt. Skinner viser, hvor Hobbes' argumentation stak ud – og hvorfor den på datidens præmisser var knapt så selvfølgelig. Et i denne sammenhæng nyt og kærkomment perspektiv i Skinners forskning er inspireret af Horst Bredekamp og indebærer, at man også interesserer sig for historiske vidnesbyrd og gamle overleverede betydninger i emblemer, frontispicer, begreber og metaforer; betydningsdannelser som på en mere visuel måde medvirker i Hobbes' omskrivning af, hvad frihed kan være. Havde vi hertil blot fået en ørkesløs historie om de interne forskydninger i Hobbes' begreb om frihed, kunne bogen virkelig anklages for den antikvariske omgang med historien, som Skinner andetsteds har betegnet som 'plagsom'. Heldigvis giver denne bog meget mere end det. Den giver et fascinerende kig ned i den større 'kulturelle tekst', som værkerne *Leviathan* og *De Cive* fungerede i – og det både

i et tværsnit over den situation, hvor bestemte begreber måtte presse sig på og i et længdesnit over hvilke betydninger, der var til rådighed. Skinner orienterer – med et ordvalg lånt fra retorikken – sin læser om en række 'topoi' eller standardiserede fortællinger i det kulturelle kludetæppe, som var Hobbes' udgangspunkt for at omforme og udbygge sine argumenter. Det intellektuelle inventarium der stod til rådighed på Hobbes' tid, får en virkelig solid beskrivelse i bogen. Således udgør såvel samtidige oversættelser af klassikken, Thukydid's historie om den peloponnesiske krig, gængse figurer i humanistisk emblematik, som en underskov af ukendte politiske pamfletter, aktører og begivenheder alt sammen konteksten for, hvorfor den liberale friheds vej kunne blive, som den blev. På denne måde udgår frihedsbegrebet ifølge Skinner fra en række intellektuelle ressourcer, midlertidige formodninger og omstændigheder, foruden hvilke begrebet ikke havde givet mening.

Under ét evner *Hobbes and Republican Liberty* at behandle en række mere principielle størrelser, uden dog nogensinde at forråde sit genuine historiske ståsted. At ufrie handlinger engang kunne forklares som andet end resultater af konkret tvang, er således en pointe, hvis betydning ikke bliver mindre af, at den fortælles som en elegant formuleret og rigt detaljeret historie. Det er denne sans for at gøre et gammelt intellektuelt problem nærværende for os, der gør Quentin

Skinner's bog om Thomas Hobbes til meget mere end blot læsninger i et forfatterskab.

Casper Hartmann Dam

Kronen på værket

Ole Jensen: Historien om K.E. Løgstrup. Forlaget Anis 2007, 283 sider, 219kr.

Det her er en svær bog at anmelde, for indvendingerne imod den deler sig i to. Men jeg må hellere begynde med begyndelsen. Ole Jensens bog '*Historien om K.E. Løgstrup*' er en velskrevet sag, der kan læses med stor fornøjelse og i et godt tempo. Det er uden tvivl kronen på værket i forhold til de forsøg på at skrive en pædagogisk fremstilling af Løgstrups tænkning, der er blevet gjort af hans elever. Bogen er klar og letforståelig – hvad et forfatterskab som Løgstrups har rigtig godt af at blive udsat for – og den er krydret med anekdoter, der kan få selv den argeste Løgstrup-skeptiker til at indrømme manden format. Ontologien, metafysikken og teologien er så vel fremstillede, at selv de mest komplicerede af Løgstrups tanker – det singulære universale springs to mind – bliver ganske let forståeligt. Jensen har god grund til at være stolt. Det er en fremragende bog.

Efter denne rosede indledning vil jeg først påpege to problemer ved bogen, og dernæst kaste mig over et grundlæggende problem i forhold til Løgstrups tænkning og receptionen

af den. Bogen er struktureret i tre afsnit – Løgstrups opgør, hans filosofi og hans teologi – og følger det kronologiske forløb, der er i det nogenlunde stringent. De første to afsnit er disponeret bedst. Der er en passende afveksling imellem redegørelse for tænkningen og biografisk stof til at der er en god blanding af saftigt og tørt (selv om der ikke er saftige afsløringer; jeg tror ikke, Løgstrups levned egner sig til den slags og det er faktisk befriende). Så meget desto mere forundres jeg af, at disse oase-lignende anekdoter er fuldstændig fraværende fra kapitlerne om teologi. Løgstrup har altid appelleret klart til offentligheden og fagvidenskaben generelt og hans teologiske tænkning er derfor i en bred fremstilling nødvendigvis en sidehistorie. Hvorfor man lader læseren – der ikke nødvendigvis kan forventes at være teolog – fuldstændig i stikken i de ret tekniske kapitler til sidst kan jeg ikke begribe. Der burde måske foretages en let revision i en andenedgave? Så kan man også rette den dog ret muntre fejl på side 43, der placerer Fløjsrevolution i 1968. Jeg får billeder af fløjsovertrukne kampvogne i Prags gader, når jeg hører det.

Det var et teknisk problem, det andet er af mere faglig karakter og jeg drager det frem, da Slagmark jo er et tidsskrift for idéhistorie. Der er nemlig rod i Jensens idéhistorie. I redegørelsen på side 56ff gentages en myte, nemlig at der var en oprindelig kristendom, som blev helleneret. Løg-